

מתי נגזרה מיתה על גויים הנכנסים לעזרות המקדש? לתיארוכו של הסורג במקדש

א. מבוא

פסוקים רבים במקרא מדגישים את הצורך לשמור על קדושת המשכן. מהכתובים עולה שניתן לפגוע בקדושה זו על ידי גרימת טומאה למשכן ולכליו, או על ידי כניסת אנשים שאינם מורשים לכך למשכן. למשל: הכניסה לקודש הקודשים (מקום הארון והכפורת) נאסרה על כל אדם, למעט הכהן הגדול, שרשאי להיכנס אליו לאחר הקרבת קרבנות ועריכת טקסי טהרה [מ Lev 16: 29-34 משתמע שיש לערוך טקס זה בכל שנה, בחודש השביעי בעשור לחודש]. ה' מזהיר את אהרון כי אם לא ישמור את הציוויים האלו, "ימות". אף לשאר חלקי המשכן, מקום משכנם של מזבח הקטורת, מנורת המאור ושולחן לחם הפנים, נאסר על הכהנים להיכנס במקרים מסוימים: כשלא רחצו את ידיהם ואת רגליהם; כשאינם לבושים בבגדי הקודש; כשהם שיכורים. בנוסף לכך, כהן בעל מום אינו רשאי לעבוד במזבח ובמשכן. פסוקים נוספים אוסרים את הכניסה למשכן על מי שאיננו כהן: ב 10: 3; Num 1: 50-53 נאמר שהלויים חונים מסביב למשכן ושומרים את משמרת משכן העדות וש"הזר הקרב יומת". וב 7: 18; Num 3: 38 נאמר שמשה, אהרון ובניו חונים "לפני המשכן קדמה" ושהם שומרים את כהונתם ואת משמרת המקדש. אף כאן נאמר ש"הזר הקרב יומת". מילגרום טוען שציווי זה אינו עוסק במי שמתקרב למשכן באופן פיזי, אלא במי שמסיג גבול, כלומר, במי שאיננו לוי ומנסה לקחת חלק בעבודת הלויים או במי שאיננו כהן ומנסה לקחת חלק בעבודת הכהנים. לכן, לדעתו, בעוד שבדרך כלל, מי שפוגע בקדושת המקדש [כדוגמת כהן העובד ללא בגדי כהונה, או לוי הנוגע בכלי המקדש] נענש בידי שמיים [זו המשמעות, לדעתו, של השימוש בפועל בבניין קל ("ימות") במקרים אלו], במקרים אלו של הסגת גבול הוא נהרג בידי אדם, כעולה מהשימוש בבניין הופעל ("ימות"). הסיבה לכך היא שמעשה כזה של הסגת גבול מעורר קצף אלוקי ואף עלול להביא לנגף הפוגע לא רק במסיג הגבול אלא בכל עדת ישראל. למעשה, זה מה שאירע בפרשת קורח ועדתו. כתוצאה מאירוע זה ובתגובה לחששו של העם הורה ה' שמשמרות של כהנים ולויים יקיפו את תחום המשכן ואת המשכן עצמו וימנעו ממסיגי גבול לפרוץ אליו. משמרות אלו רשאיות להרוג את מסיגי הגבול כמעשה של הגנה עצמית, כדי למנוע קצף ומגפה. לדעת מילגרום, Num 18: 1-7, 21-22 קובע שאם הן נכשלו בתפקידן, הרי שחרון האף האלוקי יפגע רק בהן ולא בעדה כולה.

בנוסף לכל האמור, יש לציין שמנבואות מקראיות אחדות עולה בבירור שכניסת גויים לתחום המקדש אסורה. אך לא נאמר בשום מקום מה עונשו של גוי המפר איסור זה.

ב. מקורות מימי הבית השני

נראה, שבמקורות מימי הבית השני פורשו הכתובים בבמדבר, שהזכרתי לעיל, באופן הדומה לדרך שבה פירש אותם מילגרום. כך, למשל, נאמר ב 11QT^a 35: 1-9:

1 [The hol]y of holie[s . . .]

2 [i]t. Any person who is not [...]

3 [it shall b]e. Any person who is not [... the h]oly

4 [...]. . . from it. And any[one] he himself is not

5 a priest, shall be put to death. And any man who is from[. . . prie]st, who will offer

6 it, and he himself is not dressed in [] gar[ments or has] not been ordained,

7 they too shall be put to death. And [they] shall not defile [the sanc]tuary of their God so as to incur

8 the guilt of iniquity punishable by death. And you shall sanctify (the area) around the altar, the Temple building, the laver,

9 and the stoa; and it shall be of the holiest of the holy (areas) forever and ever. *vacat*

שבע השורות הראשונות של הטור חסרות, והשורות הבאות לא השתמרו בצורה מלאה. לפיכך הנושא הנידון אינו ברור. בטורים הקודמים נזכרים בית הכיור (31), בית לכלי המזבח (33) ומקום לשחיטת הפרים (34) ולכן נראה שטור 35 עוסק בציוויים הקשורים לעבודת המזבח. גם משורות 9-8 בהן נאמר And you shall sanctify (the area) around the altar, the Temple building, the laver, and the stoa

משתמע שזהו התחום שבו עוסקים הטורים הללו, ואילו שורה 10 עוברת לעסוק בתחום שממערב להיכל. בשורות 6-5 נאמר שמי ש "who will offer it"

והוא איננו לבוש כראוי, או ש "[has] not been ordained" יומת. ברור שמדובר כאן על כהן שאינו ראוי לעבוד במקדש, או משום שלא השתתף בטקס המילואים השנתי (המתואר בטור 15 של המגילה) או משום שאינו לבוש כראוי בבגדי הכהונה. על פי הנאמר בשורה 7, כהן כזה "יומת", כלומר, על פי ההבחנה שהציע מילגרום, מדובר כאן במיתה בידי אדם, בעוד שעל פי הנאמר ב Exod 28: 43, כהן העובד ללא בגדי כהונה "יומת", כלומר, בידי שמיים. מכל מקום, אין זה ברור באיזו עבודה מדובר ומה פירוש "who will offer it" (5-6)? קימרון מציע שהכינוי לנסתרת ("אותה") מכון כלפי המילה "קטורת" ואם כך, מדובר כאן על הקטרת הקטורת, הנעשית בתוך ההיכל. אך אפשר שמדובר על הבאת מנחה, שאת קומצה מקטירים על מזבח העולה. בדומה לכך, שורות 4-5 עוסקות במי שאינו כהן, שעובר איזושהי עברה וגם הוא "יומת". ברור, לדעתי, שמדובר באותו מקרה הנידון בשורות 5-7 משום שהכינוי לנסתרת בשורה 6 ("אותה") חוזר למי שנזכרת בשורות 4-5. אם שורות 4-5 אינן עוסקות "בה" [כפי שמציעים, למשל, שיפמן וגרוס], שורות 5-6 היו צריכות לציין בפירוש מהו הדבר שהכוהן מביא [יתכן שגם בשורות 4-5 נזכר כינוי לנסתרת שחוזר אחורה לשורות 3-4. כך סבור קימרון המשחזר בשורה 4 "יכול [איש מבני ישראל אשר יביא אותה ו]הוא אין הוא כהן יומת". נראה שלדעתו הכינוי "אותה" חוזר לכינוי "ממנה" שבשורה 4 ושהנושא עצמו נזכר בפירוש בשורות 1-3. שיפמן (עמ' 98) טוען (בעקבות פואש), שהשחזור שקימרון מציע לשורה 4 ארוך מדי, אך אפשר להציע שחזור קצר יותר, כדוגמת: "יכול [איש מישראל אשר יביא אותה ו]הוא אין הוא כהן יומת". מכאן, שעל פי שורות 4-5 יש להרוג (בידי אדם) את מי שעוסק באיזושהי עבודה פולחנית והוא איננו כהן. אך נראה שעצם הכניסה של מי שאינו כהן למקום הפולחן אינה מחייבת מיתה בידי אדם, אחרת הציווי להורגו לא היה תלוי במה שהוא "מביא" לשם. מסקנה זו עולה בקנה אחד עם קביעתו של מילגרום, שהציווי "והזר הקרב יומת" איננו מכון כלפי זר (שאינו כהן) שרק מתקרב למקדש, אלא כלפי זר המנסה לקחת חלק בעבודת הכהנים.

לאור זאת יש לדחות את דבריו של א' שמש שטען [על סמך הנוסח שבמהדורת ידן] שמקטע זה במגילת המקדש משתמע שמי שאינו כהן ונכנס אל הקודש חייב מיתה בידי אדם, ואף הציע שעונש זה מבוסס על האמור ב Num 1: 52; 3: 10, 38; 18: 7. [לדעתו של שמש, המחבר של 11QT^a סבור שכל עונש מיתה הנזכר בתורה יש להוציא לפועל בידי אדם ולא בידי שמיים. לפיכך, אף כהן ששימש ללא בגדי כהונה מומת בידי אדם (כנאמר בחלק הראשון של הקטע, 11QT^a 35: 6-7), ובניגוד למשתמע מ Exod 28: 43]. יתר על כן, על סמך הנאמר בקטע מ 4QD^a [מהשורות הקודמות עולה בבירור שקטע זה עוסק בטומאת היולדת] הוא קובע כי מחבר

המגילה סבור שיולדת (טמאה) האוכלת קודש או באה למקדש חייבת מיתה בידי אדם אף על פי שאין לכך רמז ב Lev 12: 4. גם לגבי מקרה זה הוא מציע שהעונש נלמד מהציווי "והזר הקרב יומת". מחברי 11QT^a ו-4QD^a סברו, לדעתו, ש"זרות" היא "עניין יחסי המשוקלל על פי רמת הקדושה של המקום, מעמדו של הנכנס ומצבו בזמן הנתון". כלומר: "כל מי שנכנס למקום שאסור לו להיכנס לשם או כל מי שנכנס למקום בזמן שהכניסה לשם אסורה עליו הרי הוא זר ועונשו מיתה". לפיכך הוא טוען שעל פי 11QT^a, כל טמא הנכנס למקדש או לעיר המקדש חייב מיתה בידי אדם. לכך יש רמז, לדעתו, בעובדה שלאחר פירוט התחומים השונים בעיר המקדש שהכניסה אליהם אסורה על טמאים (בהתאם לחומרת טומאתם; 11QT^a 45: 7-18) מצווה מחבר המגילה:

9 And you shall construct a barrier around the Temple, one hundred cubits wide, which
Will 10 separate between the holy Temple and the city, so that they do not enter
suddenly into 11 My Temple lest they desecrate it.

כפי שהעיר כבר ידן, מקור הביטוי "בלע" הוא בפסוק ב Num 4: 20. אולם שמש טוען שמחבר המגילה השתמש בביטוי זה כדי לרמוז שטמאים העוברים על האיסור ונכנסים אל התחום שמעבר לחיל חייבים מיתה.

אולם לדעתי, קשה מאוד לקבל את הטענה שעל פי 11QT^a, טמא הנכנס למקום שאסור לו להיכנס אליו חייב מיתה בידי אדם משום שאין זה סביר שמחבר המגילה לא יכתוב זאת בפירוש בשום מקום ויסתפק ברמז קלוש לכך. יתר על כן: מדוע אין המגילה רומזת כלל לפסוק "והזר הקרב יומת" (Num 1: 51) שהוא, לדעת שמש, המקור לתפיסתו המחמירה של מחבר המגילה? הוא הדין בנוגע לטענה, שעל פי 4QD^a יולדת הנכנסת למקדש בימי טומאתה חייבת מיתה בידי אדם. אף אם נתעלם מהעובדה שקטע זה השתמר בצורה גרועה ולא ברור כלפי מה מוסבת הקביעה "[מ]שפט מות הו[א]", הרי שאין כאן שום רמז לכך שמקור הציווי הוא בפסוק "והזר הקרב יומת".

בסיכומו של דבר, נראה שצודק שמש בקביעה שעל פי 11QT^a כל עונש מיתה הנזכר בתורה מוצא לפועל בידי אדם (ולא בידי שמים). אולם בשום מקום בתורה לא נאמר שטמא הנכנס למקום קדוש חייב "מיתה", ונראה שהפסוק "והזר הקרב יומת" פורש על ידי המגילה כמכוון כלפי ישראל המנסה לקחת חלק בעבודת הכהנים, בדיוק כפי שפירש מילגרום.

ואולם, מסורת אחרת בנוגע לזר שחייב מיתה על פגיעה בקדושת המקדש השתמרה בכתביהם של פילון האלכסנדרוני ושל פלאוויוס יוספוס. ב Embassy, 210 פילון מתאר את קנאות היהודים בשמירה על חוקי האלוקים ושם, 212 הוא כותב כי בכל הנוגע לבית המקדש היהודים קנאים עוד

יותר בהקפדה על החוקים. כדוגמה לכך הוא כותב כי בעוד שהם מאפשרים לכל אדם להיכנס אל העזרה החיצונית של המקדש, הרי שעונש מוות נגזר על כל מי ש"אינו מבני עמנו" שייכנס אל העזרה הפנימית. ברור מכאן שפילון סבור שעונש כזה אינו מוטל על ישראלי הנכנס אל העזרה הפנימית, אחרת הוא היה מציין זאת, שהרי זה מחזק את טיעונו.

בדומה לכך, פלאוויוס יוספוס כותב שבכוונתו לתאר את תבנית הר הבית ואת בית המקדש ושהוא יספר על "שבעת [תחומי] הטהרה". ואכן, במקומות אחדים בכתביו הוא מתאר את התחומים השונים באזור המקדש שנאסר על אנשים שונים להיכנס אליהם. הוא קובע שהכניסה לעיר ירושלים נאסרה על מצורעים ועל זבים; שלמתחם הר הבית נאסרה הכניסה על נשים נדות; שמעבר לתחום הסורג (שהקיף את החיל ואת העזרה) נאסרה הכניסה לנוכרים; שלעזרה הראשונה [יוספוס לא משתמש בביטויים "עזרת הנשים" ו"עזרת ישראל"] יכלו להיכנס רק ישראלים וישראליות טהורים ושלחצר הפנימית יותר יכלו להיכנס רק ישראלים טהורים [אותה רמת טהרה נדרשת כדי להיכנס אל החצר הראשונה ואל החצר הפנימית יותר. לפיכך יוספוס מתייחס אל שני המתחמים האלו כאל תחום אחד של טהרה ומונה רק שבעה תחומי טהרה, ולא שמונה]. כמו כן, הוא מציין שמחיצת אבנים נמוכה בגובה אמה הקיפה את ההיכל ואת המזבח, והפרידה בין העם שבחוץ לבין הכהנים [אף ב *Ant.* 15.419 יוספוס כותב שאל התחום השלישי, שבו היו המקדש ולפניו המזבח, יכלו להיכנס הכהנים בלבד]. הוא אף כותב שגם כהנים בעלי מומין (טהורים) יכלו להיכנס אל תחום זה, בעוד שאל המקדש יכלו להיכנס רק כהנים פיקחים, לבושי בוץ, שלא היו בעלי מומין, והם גם הקריבו במזבח. התחום האחרון שהוא מזכיר הוא קודש הקודשים, שאליו נכנס הכהן הגדול בלבד ורק ביום הכיפורים. [בדומה לכך, ב *Ag.Ap.* 2.104 יוספוס כותב שאל העזרה השלישית (הראשונה היא התחום החיצוני שאליו יכלו גם נוכרים להיכנס והשנייה היא תחום עזרת הנשים) היו באים רק הזכרים הטהורים מקרב היהודים ואל העזרה הרביעית היו באים הכהנים]. בשום מקום יוספוס איננו כותב שאם ישראל (שאינו כהן) נכנס לתחום המזבח, או לתוך המקדש, יש להורגו, כפי שניתן להבין מהציווי המקראי "והזר הקרב יומת". נראה, לפיכך, שאף המסורת שפילון ויוספוס הכירו פירשה שציווי זה איננו מכוון כלפי ישראלי שרק נכנס אל התחום האסור.

אולם, בהתבסס על דבריו של אי שמש שהבאתי לעיל, מי אוריין טוען שעל פי יוספוס, כל מי שנכנס אל אחד משבעת תחומי הטהרה בזמן שהכניסה אליו אסורה עליו – חייב מיתה. עניין זה קשור לכתובת הסורג שיוספוס מזכיר בשלושה מקומות בכתביו:

ג. מתי הוטל עונש מוות על גויים הנכנסים למקדש?

[כאמור לעיל, איסור על כניסת גויים למקדש מופיע כבר בנבואות מקראיות ואף במקורות מימי הבית השני. אולם עונש מוות לגוי המפר איסור זה נזכר רק בדבריהם של פילון ושל יוספוס ובכתובת הסורג, וברור שהוא נולד לאחר ימי אנטיוכוס השלישי; ראו דבריי להלן].

כאמור לעיל, פילון כותב שדין מוות מוטל על כל נוכרי הנכנס אל תחומי הקודש הפנימיים של המקדש. אף יוספוס כותב זאת במקומות אחדים: ב *Ant.* 15.417 הוא מציין שתחום הקדושה השני בהר הבית היה מוקף סורג של אבן, שעליו נכתב שאסור לבן עם נכרי (*alloetnh*) להיכנס אל מעבר לו, באיום של עונש מוות. ב *J. W.* 5.194 הוא כותב שהתחום המקודש השני ברחבת הר הבית היה מוקף בסורג אבן בגובה שלוש אמות ובו נקבעו לוחות אבן שעליהם כתובות (חלקן ביוונית וחלקן בלטינית) שהזהירו את הנוכרים (*allofulon*) מפני כניסה אל הקודש בגלל חוק הטהרה (*o tes agneias nomos*). וב *J. W.* 6.126, בדבריו של טיטוס אל יוחנן מגוש חלב וחבריו הוא מזכיר, בין היתר, את הכתובות שעל הלוחות שעל הסורג האוסרות על כל אדם להתקדם אל מעבר לסורג, אף אם מדובר באזרח רומי, ומוסיף שרומא נתנה ליהודים את הרשות להמית כל אדם העובר על האיסור.

יש לציין, שיוספוס תולה את איסור כניסתם של נוכרים אל מעבר לתחום הסורג ב"חוק הטהרה" ואינו מזכיר חוק טהרה ספציפי הנוגע רק לנוכרים. מכאן מסיק אוריין, שבדומה להשקפתה של 11QT^a (על פי דברי א' שמש שהזכרתי לעיל), אף יוספוס סבור שכל הנכנס אל אחד משבעת תחומי הטהרה בזמן שהכניסה אליו אסורה עליו – חייב מיתה. כלומר: "חוק הטהרה" חל על כל שבעת תחומי הטהרה שיוספוס מזכיר. אולם אף אם נקבל טענה זו, הרי שב *J. W.* 5.194 יוספוס איננו מציין כלל שנוכרי שנכנס אל מעבר לתחום הסורג חייב מיתה! הוא רק מציין שעל פי חוק הטהרה "אסור לנוכרי להיכנס אל הקודש". במובן זה, "חוק טהרה" אחד אכן חל על כל שבעת תחומי הטהרה והוא מונע את כניסתם של אנשים שונים לתחומים אלו [בהקשר זה יש לציין, שיוספוס אינו משתמש במונח *agneia* רק במשמעות של טהרה מטומאה ריטואלית]. אך איסור מיתה נזכר על ידי יוספוס באופן ספציפי רק בהקשר לכניסת נוכרים אל מעבר לתחום הסורג ולא בהקשר של שבעת תחומי הטהרה. לפיכך אין כל יסוד לטענה שעל פי דברי יוספוס, כל טמא שנכנס אל תחום שאסור לו להיכנס אליו חייב מיתה, ויוספוס איננו מציין זאת בשום מקום בכתביו.

אך מהו, אם כך, מקורו של איסור המיתה המוטל על נוכרים הנכנסים אל תחומי הקודש הפנימיים של המקדש על פי יוספוס ופילון? [מנוסח כתובת הסורג, המציינת שמי שייתפס יהיה

אחראי למוות שיבוא עליו, ברור לחלוטין שמדובר במוות בידי אדם ולא בידי שמיים : אלוקים אינו צריך לחכות שהעברייך ייתפס. כך עולה בבירור גם מדברי יוספוס ב *J. W. 6.126*].

למיטב ידיעתי, G. Alon הוא הראשון שהציע שאיסור זה מבוסס על "הלכה עתיקה, שדרשה את הכתוב ב *Num 18: 7* 'והזר הקרב יומת' במובן נכרי, גוי שנכנס למקדש (ואפילו שלא לעבודה)". [העובדה שיוספוס משתמש במילה "נומוס" כשהוא מתאר את האיסור (*J. W. 5.124*) מלמדת שלדעתו מדובר בדין תורה]. כפי שמציין אוריין, המונח "זר" ב *Num 18: 7* מכוון כלפי כל מי שאיננו משבט לוי. אך ל"זר" בתנ"ך יש גם משמעות של "נוכרי", והמשמעות הכפולה הזו השתמרה גם בתרגום היווני "אלוגנס". לפיכך ניתן היה לפרש בקלות, שהציווי "והזר הקרב יומת" מכוון כלפי נוכרים. חוקרים נוספים הלכו בעקבות אלון והצביעו על הקשר שבין נוסח כתובת הסורג לבין הפסוק ב *Num 18: 7*. [Bickerman] הציע שהשימוש במונח הנדיר "אלוגנס" (במקום "אלופלס", למשל) נועד להבהיר שגרים רשאים להיכנס אל מעבר לתחום הסורג. Baumgarten, לעומת זאת, מביא את דבריו של Schwartz, המציע שמנסחיה (הכהנים) של כתובת הסורג השתמשו במונח "אלוגנס" (המשמש בתרגום השבעים כתרגום למונח "זר") דווקא משום שמשמע ממנו שגם גרים אינם רשאים להיכנס אל מעבר לתחום הסורג (See also: (Schwartz, Agrippa I, 140-141

Baumgarten דוחה את טענתו של Schwartz, אך נראה שהוא מקבל את הקביעה שתרגום השבעים הוא המקור לשימוש במונח "אלוגנס". See: Baumgarten, "Exclusion from the Temple," 218-219. גם Rappaport דוחה את פירושו של Schwartz לכתובת הסורג והוא אף מעיר ש'קשה להניח שהמונח "אלוגנס", המשמש בכתובת, נושא עמו מטען תיאולוגי כבד כפי שמנסים להעמיס עליו". See also Orian, "The Purpose," 221 See: Rappaport, "Review," 497 n.42

אוריין מוסיף שאף הרחבת השטח האסור בכניסה לגויים אל מעבר לתחום העזרות עד לסורג (שטח ה"חיל") התבססה על פירוש של הפועל "קרב" בפסוק זה במשמעות של התקרבות פיזית אל התחום הקדוש. כלומר: "זר" (גוי) שרק מתקרב אל הקודש כבר חייב מיתה. התחום שבין הסורג לחומת העזרה הוא תחום ה"התקרבות" [וראו דבריו על הקירבה שבין "קרב" בתרגום השבעים למונח שבו משתמשת כתובת הסורג]. אף שפירוש זה רחוק מהמשמעות המקורית של הפועל "קרב" בכתובים ב *Num*, מנסחיה של כתובת הסורג היו להוטים, לדעתו, להרחיק את הגויים אל מעבר לתחום הקודש.

אוריין טוען שהרעיון להקיף את תחום העזרות בסורג ולהטיל עונש מוות על גוי שחוצה אותו ונכנס אל החיל ואל העזרות נולד לראשונה בימי שלטונו של הורדוס. לדעתו, הערצתו של הורדוס לרומא ולתרבות הרומאית וניסיונו להכניס את יהודה תחת כנפיה של תרבות זו, כמו גם העובדה שמתחם הר הבית נבנה על ידיו בסגנון הלניסטי-רומאי ורצונו לאפשר לגויים לבקר במתחם (בעזרה הראשונה, כלומר, בכל שטח הר הבית עד לסורג) חייבו, מנגד, פעולה שתחסן את ההתנגדות הצפויה מצד חוגים יהודים בדלניים למהלך זה. בניית הסורג והטלת עונש מוות על גוי שחוצה אותו נועדו, לדעתו, לשכך התנגדות זו. [אין זה ברור לי האם עונש זה הוביל, לדעתו, לתפיסה, אותה הוא מייחס ליוספוס, לפיה כל טמא שנכנס למקום שאסור לו להיכנס אליו חייב מיתה, או שמא הוא חזר בו מטענה זו וסבור שעונש המוות הוטל רק על גויים שחצו את הסורג].

אולם יש לזכור שכבר הפרוגרמה של אנטיוכוס השלישי הטילה קנס כספי גבוה על גוי שנכנס אל עזרות המקדש וקשה, לדעתי, להניח שדווקא הורדוס ה-Romanophile, כלשונו של אוריין, לא יסתפק בעונש כזה או דומה לו וימיר אותו בעונש מוות. כמו כן, ניתן לתהות כיצד יספק עונש כזה

את החוגים הבדלניים שקצפם יצא, לדעת אוריין, על עצם העובדה שהורדוס מאפשר לגויים להיכנס אל מתחם הר הבית, ללא קשר לחשש מפני כניסת נוכרים אל העזרות? אולם מעבר לכל זה, יש לציין שהורדוס לא חרג ממנהג הדורות הקודמים בעניין זה: הורדוס הרחיב, אמנם, את שטח הר הבית, והיתה לכך גם משמעות הלכתית. [אף יתכן שהתעורר ויכוח בנוגע לכך. יוספוס

כותב ב *Ag. Ap.* 2.103 שנאסר על נדות להיכנס אל מתחם הר הבית כולו; אך יתכן שמדובר באיסור קדום, מלפני ימי הורדוס]. אך הוא לא שינה דבר בנוגע למעמדם של הנוכרים, שהרי גם

לפני ימי הורדוס יכלו גויים להתקרב עד לשערי עזרות המקדש: יוספוס, למשל, כותב

שכשאלכסנדר מוקדון ביקר בירושלים הוא עלה אל המקדש [על המונח $\epsilon\rho\acute{o}\nu$ בכתבי יוספוס

ראו: שצמן, יוספוס] והקריב לאלוהים. *3 Macc.* 1: 9–10 מספר על תלמי הרביעי שהקריב

קרבות במקדש בירושלים ואף ביקש להיכנס אל תוך ההיכל. אולם תיאורו של חיבור זה מוטל בספק]. ומהפרוגרמה של אנטיוכוס השלישי עולה בבירור שגויים יכלו לעלות להר הבית ולהגיע

עד קיר העזרה עצמו. [עזרת ישראל, שהרי הורדוס הוא זה שהוסיף את עזרת הנשים ואת עזרת

הגויים. ראו: McLaren, "The Temple and Gentiles," 99. עזרת ישראל הוקפה באיזושהי

חומה כבר בימי אנטיוכוס השלישי (*Ant.* 12.141) ונראה שאף *Sir.* 50: 2-4, המתאר את מעשיו של

הכהן הגדול שמעון, מתייחס לכך. אולם לא היו עדיין ביצורים מסביב להר הבית. ראו: Patrich

[and Edelcopp, "Four Stages," 330-333]. ב *1 Macc* 7: 33 מסופר שניקנור עלה להר ציון

[חומות הר ציון שנבנו בידי יהודה המקבי (*1 Macc* 4: 60) כבר נהרסו בידי אנטיוכוס החמישי

(1Macc 6: 62) ; ראו להלן] ושהכהנים יצאו מהמקדש כדי לקבל את פניו ; נראה שהם רצו למנוע את כניסתו אל תוך המקדש פנימה, אך לא היתה להם בעיה לפגוש בו בכניסה לתחום העזרות. [למקרה דומה, קדום יותר, ראו: Ant.12.165. כמו כן, יוספוס מספר שכשאנטיוכוס סידטס צר על ירושלים בחג הסוכות הוא שלח קרבן מפואר ואלו שהיו ליד השערים קבלו אותו מאת המביאים והביאוהו למקדש. שמידט טוען ששליחיו של אנטיוכוס עלו להר הבית והגיעו עד שערי העזרה, אולם יתכן שמדובר על שערי העיר. פטרסון כותב (בנוגע לנשים ולגויים): "Both were excluded groups . . . whom the Herodian innovations drew closer to the sanctuary" לנכרים, לפחות, אין קביעה זו נכונה. הוא מציין שבעוד שבימי הורדוס, "Non-Jews entered the sacred temenos", הרי שעל פי 11QT^a, למשל, "The fundamental division was put at the temenos wall. No non-Jew could enter the sanctified space" מתוארכת למאה השנייה לפנה"ס ואפשר שהיא אינה משקפת את התפיסה הרווחת בזמן כתיבתה בעניין כניסת גויים להר הבית אלא דווקא מתפלמסת עם מסורת שהתירה לגויים לעלות להר הבית, עד לחומות העזרה. גם מקלרן הכותב (בנוגע לימי הורדוס): "For the first time Gentiles were explicitly welcomed into the vicinity of the Temple in a designated area inside the walled porticoes that surrounded the entire complex" (p.99) "Gentiles could now access a new enlarged open space within the Temple complex but they could still not go anywhere within the Temple. At [one and the same time Gentiles were now being included and excluded (p.100)].

אף אין כל ראיה לכך שעונש המוות המוטל על גוי שנכנס למקדש התחדש בימי הורדוס ואינו מורשת מתקופה קדומה יותר. [כפי שטוען אוריין עצמו, דברי טיטוס בנאומו אל המורדים (J. W. 6.126) על ההיתר שרומא נתנה ליהודים להרוג כל גוי העובר את הסורג, מלמדים על הסכמה רומאית לנוהל קדום שלא התחדש, בהכרח, רק בימי הנציבים]. בסיכומו של דבר, ימי הורדוס הם ה"טרמינוס אנטה קוואם" לעונש זה ואילו הפרוגרמה של אנטיוכוס השלישי היא ה"טרמינוס פוסט קוואם". בדברים שלהלן ברצוני להציע שעונש זה התחדש בימי החשמונאים וביתר דיוק, בימי יהודה המקבי.

ד. על תיארוך הסורג

ב 2 Macc 3 מסופר שבעקבות הלשנתו של שמעון, הממונה על מינהל המקדש, על יתרות של כספים אשר היו שייכות לסלוקים, שלח סלוקוס הרביעי את הליודורס, אחד משריו הבכירים, אל המקדש כדי לתפוס את הכספים הללו. אולם הניסיון נכשל משום שכאשר הגיעו הליודורס

ושומרי ראשו אל האוצר עשה אלוקים "התגלות גדולה" ודמויות שמימיות הסתערו על הליודורוס והפליאו בו את מכותיהם, עד שכמעט מת. כשחזר הליודורוס אל סלווקוס הוא אמר לו ש"מסביב" למקדש יש באמת איזשהו כוח מאת האלוהים. אולם כוח זה לא הגן על המקדש מאוחר יותר, כאשר אנטיוכוס הרביעי ניסה לדכא את המרד שפרץ בירושלים כנגד המתיוונים וכנגד הכהן הגדול מנלאוס. הוא נכנס אל המקדש, שדד את כליו ונטל ממנו אלף ושמונה מאות כיכרי זהב ללא כל הפרעה. [כבר יוספוס טוען שאנטיוכוס שדד את המקדש בגלל מחסור בכסף, ויש חוקרים הטוענים ששליטים סלווקיים נהגו לשדוד מקדשים מאז מפלתו של אנטיוכוס השלישי בקרב מאגנסיה (189 לפנה"ס), בגלל הפיצויים הכבדים שחויבו לשלם לרומא (שנים עשר אלף כיכרי כסף). אולם מבלי להיכנס לשאלה זו, יש לציין שהתשלום האחרון לרומא נפרע כבר בשנת 173 לפנה"ס. רפפורט מדגיש כי "בעיני היהודים היה למעשים אלה, מלבד ההיבט הכספי, גם היבט דתי חמור ביותר, שכן מעשים אלה היו כרוכים בכניסה למקדש, שהיתה אסורה בתכלית האיסור על לא יהודים." על ניסיונו של תלמי הרביעי להיכנס אל המקדש ראו: 3 Macc 1: 11-24.]

לאחר מכן בנה אנטיוכוס את "עיר דוד" והפך אותה ל"חקרא" ויושביה "שפכו דם נקי סביבות למקדש" ו"טמאו" את המקדש. [1 Macc 1: 33-37]. גולדשטיין מציע שהמקדש נטמא בגלל גויים שנכנסו אליו מהחקרא וקושר זאת לפרצות שעל פי ה-3 Mid. 2: m. הטילו מלכי יוון בסורג. אולם לדעתי סביר יותר לקשור את המסורת במשנה למסופר על אלקימוס ב-54 1 Macc 9; ראו דבריי להלן]. וכשכל זה לא עזר והמרד נמשך הטיל אנטיוכוס גזרות כנגד הדת היהודית, [דין נרחב בנסיבות שהובילו להטלת גזרות הדת על ידי אנטיוכוס הרביעי חורג מתחומו של מאמר זה. לדין מחודש בסוגיה זו ולדחיית הטענה שאנטיוכוס כלל לא הטיל גזרות דת על היהודים ראו: בר כוכבא] במהלכן נבנה "שיקוף משומם" על מזבח המקדש. על פי 2 Macc 6: 1-6 שלח אנטיוכוס הרביעי את גרון כדי לטמא את המקדש שבירושלים והמקדש התמלא בפריצות ובהוללות על ידי ה"עמים" שהשתעשעו עם זונות, קרבו לנשים בעזרות והכניסו למקדש דברים שאינם ראויים [לאופיו של הפולחן שהתנהל במקדש בתקופה זו ראו, למשל: ביקרמן].

אין זה מפתיע, לפיכך, שלאחר תיאור טיהור המקדש בידי יהודה המקבי ותומכיו מוסיף המחבר: "ויבנו בזמן ההוא את הר ציון סביב חומות גבוהות ומגדלים חזקים, פן יבואו הגויים ויהרסו אותם". Schmidt סבור שבניית החומות קשורה להשקפה בדבר קדושת המקדש ונועדה להרחיק נוכרים מתחום המקדש. אולם נראה שהן נבנו, בראש ובראשונה, לצרכים צבאיים [הפסוק מדגיש את גובה החומה ואת חוזק מגדליה]. אך יתכן ששוד המקדש בידי אנטיוכוס

הרביעי, מעשי הפריצות וההוללות של ה"עמים" במקדש, יחד עם מעשי המתיוונים בירושלים, גזרות הדת והתפתחות התפיסה בדבר טומאת הנוכרים הובילו את יהודה המקבי ואנשיו לפרש את הציווי ב Num "והזר הקרב יומת" כמכוון כלפי נוכרים וה"קרבה" פורשה כהתקרבות פיזית. לפיכך היה צורך לסמן את התחום שעד אליו רשאים הגויים להתקרב ולכן נבנה קיר נוסף לפני חומת העזרה, אבטיפוס של הסורג שנוצר ב Mid. m. מכל מקום, כאשר החליט אנטיוכוס החמישי, בעצתו של ליסיאס, להפסיק את המצור על המקדש לאחר קרב בית זכריה ולהגיע להסכם עם המורדים, הוא ציווה להרוס את החומה שבנה יהודה מסביב להר ציון. נראה שכבר בתקופה זו היה קשר בין ליסיאס לבין אלקימוס שכן לאחר הוצאתו להורג של מנלאוס, בעצת ליסיאס, מונה אלקימוס ככהן גדול. ליסיאס היה סבור שגזרות הדת, כמו גם מדיניותו הכוללת של אנטיוכוס הרביעי כנגד היהודים, היו משגה. בין שהוא שכנע את אנטיוכוס הרביעי לבטל את הגזרות, ובין אם אנטיוכוס הגיע למסקנה זו בעצמו, הרי שבימי אנטיוכוס החמישי פעל ליסיאס כדי להוציא את המקדש מידיהם של החוגים היהודיים המתיוונים ולכן אף הביא לחיסולו של מנלאוס כמי שנשא באחריות למדיניות הגזרות וכדי לפייס את אויביו היהודים של מנלאוס. אף שאין לדעת בוודאות מה היו חילוקי הדעות בין אלקימוס לבין יהודה המקבי ותומכיו, אין ספק שאלקימוס לא היה מתיוון, אלא כהן הנאמן לתורה, למרות האופן המגמתי שבו מוצגת דמותו בספרי מקבים, שהרי אחרת לא היה ליסיאס (או אפילו דמיטריוס) ממנה אותו לתפקיד הכהן הגדול. כיצד, אם כן, יש להבין את התיאור ב 1 Macc 9: 54 לפיו אלקימוס ציווה "להרוס את קיר החצר הפנימית של המקדש, ויהרוס את מעשי הנביאים, ויחל להרוס"? חוקרים אחדים הציעו שאלקימוס הרס את ה"סורג", כלומר, את הקיר שנועד למנוע מנוכרים את הכניסה למקדש, וזאת בהתבסס על ההנחה שאלקימוס היה מתיוון שרצה לפתוח את שערי המקדש בפני גויים. אולם, כפי שצינתי לעיל, אלקימוס לא היה מתיוון ולפיכך יש לדחות את הטענה שהוא הסכים לכניסת גויים למקדש. בנוסף על כך, גולדשטיין הצביע על כך שהקיר שהרס אלקימוס נקרא "הקיר הפנימי" ולפיכך ברור שהוא היה בתוך העזרות הפנימיות של המקדש, בעוד שהסורג, אם היה כזה בימי אלקימוס, ודאי נבנה לפני חומת העזרה החיצונית כדי למנוע מנוכרים את הכניסה אל העזרות. [בדומה לסורג שהיה בהר הבית בימי הורדוס. גולדשטיין מציע שהקיר הפנימי סימן את התחום שעד אליו היה מותר לישראלים טהורים להיכנס, בעוד שאלקימוס היה סבור שישראלים אינם רשאים כלל להיכנס אל העזרות ולפיכך סילק את הקיר. כבר ביכלר הציע שאלקימוס הרס את הקיר שהפריד בין "עזרת ישראל" ובין "עזרת הכהנים", אך לדעתו הוא עשה זאת כדי לאפשר לישראלים להתקרב יותר אל המזבח. לדיון בטיבו של המחסום שחצץ בין עזרת ישראל ובין עזרת הכהנים ראו: גולדשטיין]. אולם אם נניח שכחלק מבניית החומות מסביב להר

הבית לאחר טיהור המקדש בנה יהודה המקבי גם איזשהו סורג לפני קיר העזרה, אזי בהחלט יתכן שקיר זה יכונה "קיר החצר הפנימית", [ביכלר טוען שהמונח τῶν ἁγίων שב 1 Macc 9: 54 ודאי מכוון כלפי המקדש עצמו (בדומה למשמעות המונח ἁγίον ו ἁγίασμα ב 1 Macc 4: 38, 48) ולפיכך ברור ש τῶν ἁγίων τῆς αὐλῆς מכוון לחצר הקשורה למקדש. אולם ב 1 Macc 6: 51 המונח ἁγίασμα מכוון כלפי הר הבית, שהרי אנטיוכוס צר על חומותיו (שנבנו על ידי יהודה המקבי על פי התיאור ב 1 Macc 4: 60) ולא על חומת עזרת המקדש. וכשמסופר (ibid, 53) שלא היה אוכל במקדש (יש להעדיף את הנוסח ἁγίοις על פני ἁγέλοισ) סביר להניח שהכוונה היא שלא היה אוכל בהר הבית ולא דווקא בתוך המקדש. בדומה לכך, כשנאמר (ibid, 54) שנתרו מעט אנשים במקדש (ἁγίοις), ברור שהכוונה היא להר הבית שהרי המורדים לא הסתתרו דווקא בתוך המקדש. המקדש עצמו נקרא לעיתים ieron (ibid, 10: 43). כך שגם ב 1 Macc 9: 54 ניתן לפרש שהפסוק מתייחס לחצר הפנימית של הר הבית (בניגוד לשטח שבין חומת הר הבית לבין הקיר שהקיף את העזרה, שייחשב לחצר החיצונה, או הראשונה (וראו בהערה הבאה)).

כדי להדגיש שאין מדובר בחומת הר הבית החיצונית יותר. [ביכלר טוען שמכיוון שהביטוי ἡ ἔσωτέρα ἡ αὐλῆ ἐσωτέρα גם ב Ezek 44: 18 ככינוי לעזרת הכהנים במקדש שרואה Ezekiel בחזונו, הרי שגם ב 1 Macc 9: 54 יש לפרש את הביטוי τῆς ἔσωτέρας τῶν ἁγίων τῆς αὐλῆς כמכוון כלפי עזרת הכהנים. לפיכך הוא מציע שאלקימוס הרס את הקיר שהפריד בין "עזרת הכהנים" לבין "עזרת ישראל" (ראו לעיל, הערה 83). אולם יש לציין שהביטוי τῆς αὐλῆς τῆς ἐσωτέρας מופיע גם ב 1 Kgs 6: 36 ככינוי לחצר שבנה שלמה מחוץ למקדש. ונראה שהיא נקראה כך כדי להבדיל בינה לבין השטח שמחוץ לחומת העזרה, "החצר האחרת" (1 Kgs 7: 8), שם היה ביתו של שלמה. בדיוק באותו אופן, יש לפרש את הנאמר ב 1 Macc 9: 54 לגבי קיר החצר הפנימית: זה היה קיר שנבנה מסביב לחומת העזרה ושחצץ בינה לבין התחום שהשתרע מחוצה לה, עד לחומת הר הבית. תיאורטית ניתן להציע שאלקימוס הרס את קיר העזרה עצמו, וכך אכן הציע ביכלר בפרסום אחר בו טען שאלקימוס עשה זאת כדי לאפשר כניסה של גויים למקדש. אולם מלבד הקושי שבייחוס עמדה כזו לאלקימוס, כפי שצינתי לעיל, הרי שהצדק עם Oryan הטוען שחומת העזרה מסמנת גם את גבול התחום המותר בכניסה לישראלים טמאים ולפיכך ברור ששום כהן גדול לא יהרוס אותה.]

ב 62: 1 Macc 6 מסופר שאנטיוכוס החמישי ציווה להרוס (קטליין) את הקיר (טייכוס) שמסביב (להר הבית), ואילו ב 54: 1 Macc מדגיש המחבר שאלקימוס המשיך את מעשי אנטיוכוס וציווה להרוס (קטיירן) את הקיר (טייכוס) הפנימי יותר, כלומר, את הקיר שבנה יהודה המקבי לפני חומת העזרה. כאמור, אלקימוס לא היה מתייוון ולא עלה על דעתו להתיר כניסה של גויים למקדש. אולם כחלק משיתוף הפעולה שלו עם הסלוקים והחזרת המצב בהר הבית לקדמותו, נהרסו לא רק החומות והביצורים שבנה יהודה מסביב להר הבית, אלא גם הקיר שנבנה לפני חומת העזרה כדי לסמן את התחום החדש, הרחוק יותר מחומת העזרה, שרק עד אליו הותרה כעת כניסה של נוכרים. הריסת הסורג בידי אלקימוס החזירה את המצב לקדמותו, כפי שהיה בזמן כתיבת הפרוגרמה של אנטיוכוס השלישי: גויים יכלו לעלות להר הבית ולהגיע עד לחומת העזרה, בדומה לישראלים טמאים. [התלונה כי אלקימוס "הרס את מעשי הנביאים" נועדה, כפי שטוען לנצינגר, להציג את מעשיו של אלקימוס באור שלילי ואין מאחוריה רקע ריאלי. דברי Josephus ב *Ant.* 12.413 הם פרשנות שלו לנאמר ב 54: 1 Macc. אולם, בניגוד לדברי לנצינגר, המציע שהתיאור ב 54: 1 Macc מכוון כלפי השיפוץ שערך אלקימוס בהר הבית לאחר שזה נפגע במצור שערך עליו אנטיוכוס החמישי, נראה שהתיאור המפורט על כך שאלקימוס הרס את "קיר החצר הפנימית של המקדש" אכן מכוון כלפי איזשהו מעשה ספציפי של אלקימוס, שלא היה רק חלק מהליך השיפוץ של הר הבית].

עדות נוספת הקשורה במישרין לענייננו יש ב m. Mid. 2: 3 which states: "Inside the Temple Mount was a latticed railing (the Soreg), ten hand-breadths high. It had thirteen breaches which the Grecian kings had made; these were fenced up again, and over against them thirteen prostrations were decreed

חוקרים רבים קבלו את הנאמר במקור זה כהוכחה לקיומו של הסורג כבר בימי החשמונאים. יש מהם שטענו שהסורג נפרץ בימי אנטיוכוס הרביעי וכפי שצינתי לעיל, יש שקשרו זאת להריסת קיר החצר הפנימית על ידי אלקימוס. לאחרונה טען Oryan שיש לדחות את המסורת הזו משום שב 6: 2 m. Mid. נאמר בשם אבא יוסי בן חנן ששלוש עשרה ההשתחויות היו כנגד שלוש עשרה שערי העזרה. Abba Jose b. Hanin said: And thirteen prostrations were made there. Opposite the thirteen gates ומכיוון ש 4: 1 m. Mid. קובעת שבעזרה היו רק שבעה שערים, הרי שיש לקבל את מסקנת התלמוד הירושלמי הקובע ש 3: 2 m. Mid. "העבירה" את ההשתחויות משערי העזרה לפרצות הסורג. אולם, מלבד העובדה שאיננו חייבים, כמובן, לקבל את הפרשנות המאוחרת של הירושלמי למקורות התנאיים, הרי שהירושלמי אינו דוחה כלל את

המסורת על הסורג, אלא רק קובע שהמחלוקת בנוגע למיקום ההשתחויות תלויה במחלוקת במספר שערי העזרה: מי שסבור שהיו שלושה עשר שערים (אבא יוסי בן חנן) טוען שכנגדם היו שלוש עשרה השתחויות, ואילו מי שסבור שהיו רק שבעה שערים (התנא של m. Mid. 1: 4) טוען שההשתחויות היו כנגד פרצות הסורג. הירושלמי אינו מכריע במחלוקת זו ואף שאין זה ברור היכן צריך, בסופו של דבר, להשתחוות, אין זה מערער את המסורת על קיומו של סורג כבר בימי "היוונים".

שאלת אמינותן של הידיעות ההיסטוריות, לכאורה, שבספרות חז"ל בכלל, ושל מסורות הקשורות למקדש בפרט נידונה רבות במחקר ויש לגביה גישות שונות. [בעבר הניחו חוקרים רבים שמקורן של מסורות במשנה המתארות את המקדש ואת הטקסים שנערכו בו בקבצים קדומים ששובצו למשנה התנאית. החוקר המזוהה יותר מכל עם תפיסה זו הוא Epstein. אולם בשנים האחרונות נשמעת הטענה כי יש לראות ביצירה התנאית העוסקת במקדש ביטוי לעולמם של החכמים במאות הראשונה והשנייה לספירה. באופן כללי, חוקרים רבים טוענים (בעקבות יי פרנקל), כי מגמתה של ספרות חז"ל איננה היסטורית אלא פדגוגית ומכיוון שכך, הניסיון לדלות פרטים היסטוריים מתיאורים כאלו ואחרים נידון לכישלון]. אולם מבלי להיכנס לעובי הקורה בעניין זה, שחורג מתחומו של מאמר זה, לא ניתן להתעלם, לדעתי, מהעדויות הרבות על הזיקה שבין מסורות תנאיות לבין מסורות הלכתיות מימי הבית השני [במגילות קומראן ובכתבי יוספוס], ויש לבדוק כל מקרה לגופו. כך, למשל, אין ספק שתיאור המקדש במסכת מידות מושפע מתיאור המקדש שרואה הנביא יחזקאל בחזונו (Ezek 40-47). ואולם "ההנחה שציטוט מרומז או ישיר של תיאורים נבואיים בתיאור המשנאי מעיד על חוסר הריאליזם שלו היא בעייתית. . . האם המשנה מתארת מקדש אוטופי שרסיסי מציאות וזיכרונות נמצאים בו, או שלהיפך, המשנה אכן מתעדת את המקדש השני אלא שהיא משתמשת בשפה מקראית כדי לעשות זאת?" [מאלי. וראו שם, בהרחבה, את ביקורתו כנגד הטענה של כהן, שמסכת מידות היא סוג של "מפה" פיקטיבית שהתיאור הארכיטקטוני שבה למעשה משקף היררכיה של יחסי כוח בעולמם של החכמים. אין זאת אומרת שאי אפשר להציע פשר סימבולי לתיאורים במשנה, אלא שיש לעשות זאת רק לאחר בדיקת האפשרות שהמשנה אכן משמרת ומפרשת מסורות עתיקות].

חוקרים רבים עסקו בסתירות ובהתאמות שבין תיאורי המקדש במסכת מידות לבין מקבילותיהם שבכתבי יוספוס. רבים מהם נטו להעדיף את עדותו של יוספוס על פני זו שבספרות חז"ל בהסתמך על ההנחה, שהזכרתי לעיל, שספרות חז"ל מאוחרת, אגדתית ומושפעת מהמקרא בעוד שיוספוס היה עד ראייה לדברים שהוא מתאר. אך מלבד העובדה שבעניין זה ישנן סתירות

רבות גם בין חיבוריו השונים של יוספוס [כך, למשל, לגבי מספר השערים בעזרת המקדש יש לציין שהסתירה איננה רק בין הנאמר ב m. Mid. 1: 4 (שבעה שערים) לבין הנאמר ב 2: 6 ibid., (שלושה עשר שערים); ב Ant. 15.418 יוספוס מונה שבעה שערים לעזרה, ואילו ב J. W. 5.198 הוא מונה עשרה שערים לעזרה. פתרון פשוט לסתירות אלו, הן בכתבי יוספוס והן במשנה, הציג Epstein : מספר השערים המצומצם מתייחס לשערי עזרת ישראל בלבד (כך עולה בבירור מדברי יוספוס) בעוד שהמספר הגדול יותר כולל גם את שערי עזרת הנשים (ולגבי המשנה, יש הבדל בין התנא שמזכיר "לשכות" לבין התנא שמזכיר "פשפשין", כלומר, פתחים)], יש לציין שבמקרים רבים דווקא יש התאמה בין תיאוריו של יוספוס לבין התיאורים במשנה, ולא רק לגבי צורת המקדש : כך, למשל, m. Mid. 3: 8 מספרת על " A golden vine stood over the entrance to the Sanctuary, trained over posts ". גפן זו נזכרת גם ב Ant. 15.395 ואף Tacitus כותב עליה (Hist. 5.16). בהקשר לימי החשמונאים, יש לציין ש 1 Macc 4: 43-47 מספר שכשיהודה המקבי ואנשיו טיהרו את הר הבית הם החליטו להרוס את מזבח העולה המחולל, שנטמא בידי הגויים, ולהניח את האבנים "בהר הבית, במקום מתאים, עד אשר יבוא נביא ויורה על אודותן". [על אזכור ה"נביא" בפסוק 46 ועל הקשר בין זה ובין "מעשי הנביאים" ב 1 Macc 9: 54 ראו : לנצינגר] והנה, m. Mid. 1: 6 מספרת שבלשכה המזרחית צפונית של בית המוקד "the sons of the Hasmoneans had hidden away the stones of the Altar which the Grecian kings had defiled"

לאור כל זאת, דומני שאין סיבה לדחות את המסורת שב m. Mid. 2: 3 לפיה "מלכי יוון" פרצו שלוש עשרה פרצות בסורג, ולכל הפחות, שהסורג היה קיים כבר בימי החשמונאים.

סיכום :

הציווי "והזר הקרב יומת" מופיע ארבע פעמים בתורה, בספר במדבר. בהקשרו המקראי, נראה שהוא מכוון כלפי כל אדם שאיננו כהן, או לוי, שמנסה לקחת חלק בעבודת הלויים או בעבודת הכהנים במשכן. התורה קובעת שעל שומרי המשכן מוטלת החובה להרוג מיד מסיג גבול שכזה, בטרם יבצע את זממו ויגרום לחרון אף אלוהי כנגד ישראל. נראה שכך התפרש הציווי גם במקורות מימי הבית השני, כדוגמת 11QT^a, ומכל מקום, בשום מקור לא נאמר שכניסה למקדש של אדם שאינו מורשה לכך גוררת בעקבותיה עונש של מיתה בידי אדם, למעט כניסה של גויים אל המקדש : Philo כותב שעונש מוות נגזר על גוי שנכנס אל עזרת המקדש, ו Josephus כותב שסורג של אבן הקיף את עזרות המקדש ואת המקדש ועליו נקבעו כתובות שאסרו על נוכרים את הכניסה מעבר לו, באיום של עונש מוות. מהו מקורו של עונש זה? אני מסכים עם החוקרים שהציעו כי הוא

נעוץ בפירוש מחודש לציווי "והזר הקרב יומת" שבספר במדבר. אולם לדעתי, פירוש זה נולד בימי מרד החשמונאים, לאחר טיהור המקדש בידי יהודה המקבי, כתגובה לחילול המקדש בידי הגויים שנכנסו אליו. [הפירוש החדש לא דחה את הפירוש הקדום ולפיכך ניתן למצוא בספרות חז"ל, למשל, מדרשים הדנים בציווי "והזר הקרב יומת" וקובעים שקרבה של זר (ישראלי) למקדש כשלעצמה אינה מחייבת מיתה, אלא דווקא עבודה של זר במקדש. ראו, למשל: m. Sanh. 9: 6; t. Sanh. 14: 15; Sipre, Num 116 לדין בעמדתה של ספרות חז"ל בנוגע לאיסור על כניסת זרים למקדש ראו:]. לעומת זאת, קשה לקבל את הטענה שהורדוס הוא זה שהטיל עונש מוות על גוי שנכנס אל מעבר לתחום הסורג, ואין סיבה לדחות את המסורת שב m. Mid. 2: 3 ממנה עולה שהסורג היה קיים כבר בימי החשמונאים.